

Johan Ernst Mowinckel

50-Års Jubileum
som Handelsborger

B E R G E N
1 9 3 2

JOHAN ERNST MOWINCKEL^s

50-ÅRS JUBILEUM
SOM HANDELSBORGER

LITT HISTORIKK

I ANLEDNING AV

JOHAN ERNST MOWINCKEL^S

50-ÅRS JUBILEUM

SOM HANDELSBORGER

OG DE AV HAM STIFTEDE

FIRMAER

A/s J. E. MOWINCKEL - BERGEN

OG

MOWINCKELS MARGARINFABRIK

FØR A/S SMØRFABRIKEN „LOYAL“

BERGEN 1932

A/S F. BEYERS PAPIRVAREFABRIKS BOKTRYKKERI

SLEKTEN MOWINCKEL*)

skriver sig fra Collenrade — en liten landsby i distriktet Hannover. På platttysk betyr „der Moe Winckel“ den lune krok. Den eldste av slekten, om hvem man har kjennskap, het Johan Ernst Mowinckel, som levde i Collenrade mellom 1715—1729. Han var „Wachtmeister“ — svarende til vår militærkaptein — men Collenrade var ikke hans slekts hjemsted. Dette kjennes ikke. — Der finnes nu og da folk av navnet Mowinckel i Tyskland, bl. a. en kjent operasanger, men han staver sitt navn „Mohwinckel“. Det var ikke sjelden tilfelle at folk med større barneflokk, og som hadde pårørende med interesser i Hansa-stæderne, fikk ett eller annet av barnene anbragt som lærling i en Hansaby. Ovennevnte Johan Ernst Mowinckels eldste sønn

Johan Ludvig Mowinckel, f. 1717

ankom til Bergen omkring 1735—1740. — Han begynte formentlig som „junge“ og den 22. novbr. 1747 lot han sig innskrive som „Nachbar“ i Svengården på Tyskebryggen som forvalter hos Madame Becker. I 1757 kjøpte han sig „Stue“ og lot sig innskrive som egenhandler s. a. Senere kjøpte han en „Stue“ til i samme gård: Enhjørningen. Med „Stue“ forstodes en part av en av de lange gårde på Tyskebryggen. En Stue hadde flere eller færre pakkboder samt kontorrum og gesellværelse. Med „Stuen“ fulgte en viss kundekreds av „Nordfarere“ som kom til Bergen med sine produkter: fisk, tran, rogn, og tok forskjellige varer med derfra. Allerede fra 1766—69 blev han offentlig utnevnt medhjelper ved „Det Nordiske Kontor“. Han døde i 1772. — Han var gift med jomfru Wibeche Johanne Bödicher av bergensk kjøbmansslekt. Hans hustru fortsatte handelen ett års tid. Så døde hun. Det var en meget liten formue efter denne første Mowinckel. — Hans eldste sønn

Johan Ernst Mowinckel, f. 1759

blev innskrevet som „junge“ ved kontor, tok geselleksamen 1776 og blev handelsforvalter hos en rik kjøbmann Meyer. I 1784 tok han handelsbor-

*) Dr. Anthon Mohr Wieseners „Slekten Mowinckel“ er benyttet som kilde.

gerskap som kjøbmann og krambodhandler og etablerte sig da. Han begynte sin kjøbmannsvirksomhet på Strandsiden under firma *Mowinckel & Co.*, med eksport av fisk. Han drev også kommissjonshandel og bondehandel. Han var konsul, og sist i århundredet en av Bergens største kjøbmenn. Han døde i 1816 etterlatende sig enke og 15 barn. Han var gift med *Magdalene Christine Wiese* av bergensk kjøbmannsfamilie. Etter datidens forhold etterlot han sig en stor formue. Da Norges Bank blev oprettet i 1816 blev der utlignet på ham 3500 spd. (kr. 14,000.-) i „sølvskatt“. — Han eide den samme eiendom som hans sønnesønns sønn, dette jubileumsskrifts Johan Ernst Mowinckel kjøpte i 1912, Mowinckelgården 4 på Strandsiden. — At dennes oldefar begynte på Strandsiden må antagelig skyldes at forretningene på denne side kunde drives mere ubundet av alle de former, som hang igjen på Tyskebyggesiden fra Hansaveldets dage.

Av hans barn var Johan Ernst den 6te eldste. Han blev senere manufakturhandler i Bergen. Blandt dennes mange barn var *Edvard Christian Mowinckel* — gift med *Cornelia Schultz Blydt* (gammel bergensk slekt). Han drev handel som kjøbmann på Tyskebyggen med stue i Bugården (også kaldt Strilegården, vel nærmest fordi der over inngangen til „gården“ er plasert en fisker, utskåret i tre). — Dennes eldste sønn er nulevende *Johan Ernst Mowinckel*, som den 2. januar 1932 kan feire sitt 50 års jubileum som handelsborger i Bergen. —

Den annen Johan Ludwig Mowinckel — nesteldste sønn av konsul Johan Ernst Mowinckel — kjøpte stue på Tyskebyggen i 1806 og blev grunnleggeren av det store firma Joh. Ludw. Mowinckel & Søn, som foruten Nordlandshandel, eksport av fisk etc., også drev et betydelig skibsrederi. En sønnesønn er fhv. statsminister Joh. Ludw. Mowinckel.

Mowinckelslekten er fra Bergen spredt til mange lande. Den er blitt meget tallrik. De fleste av dens mannlige medlemmer har viet sig til handel og skibsfart, dels som redere, dels som sjømenn, men der er også jurister, prester og professorer i slekten. Alle Mowinckeler i Norge er av samme familie. — Det har vært en utpreget byfamilie, og dens fleste norske medlemmer har bodd i Bergen. I de siste par decennier har endel hatt sitt virke og sin bopel i Oslo.

PERSONALIA.

Stifteren av firmaerne A/S J. E. Mowinckel og Mowinckels Margarinfabrik,

Johan Ernst Mowinckel, f. 7. novbr. 1860

kom efter en altfor kort skolegang — på Laadings skole — 15¹/₄ år gammel på kontoret hos Ludolf J. E. Næss, Bergen, der drev en efter den tids forhold meget stor kolonial og senere melvare-forretning engros. J. E. Mowinckel var der i 5 år som kontorist, delvis kasserer og reisende.

I 1881 reiste han til Tyskland, hvor han var ³/₄ år, kom hjem i november s. å. og avsluttet handel om nedennevnte H. Hansens forretning i desember s. å. Han blev i 1883 gift med Nanna Beyer, datter av bokhandler Fredrik Beyer, som ved siden av hans egen far og endel slektninger ydet ham økonomisk støtte til overtagelsen. Selv eide han intet.

I begynnelsen av nittiårene fikk han sitt første offentlige ombud som medlem av sundhetskommisjonen.

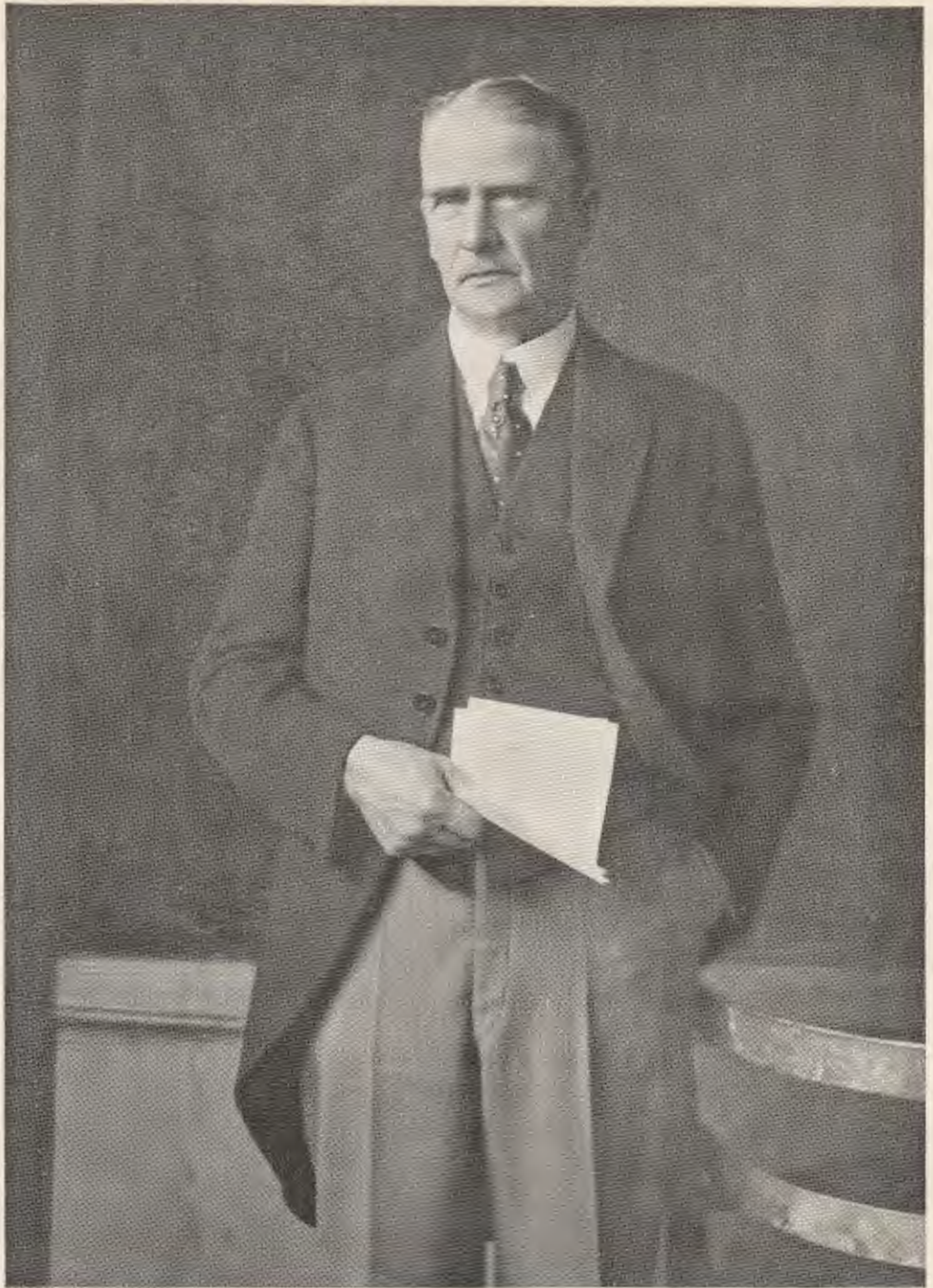
Kort efter blev han ligningsmann og senere medlem av overligningen.

I 1897—98 medlem av bystyret og for periodene 1899—1901 og 1908—10 av formannskapet.

Han fant ikke å kunne motta valg til stortinget, men valgtes dog som varammann for perioden 1906—09. I 1921 lot han efter sterk opfordring sig stille for Høire til perioden 1922—24 og blev valgt, men ønsket ikke å motta gjenvalg. Han var medlem av næringskomite nr. 2, og i kornsaken og brennevin-saken ordfører for sin fraksjon.

J. E. Mowinckel har i sin tid vært medlem av Bergens Børskomite, varamann i Norges Banks avdeling i Bergen og i styret for Bergens Sparebank.

Hans interesse lå særlig på kommunikasjonsområdet. Da hurtigruten på Nordnorge blev startet med utgangspunkt i Trondhjem, la han sig sterkt i selen for å få Det Bergenske Dampskibsselskap til å anlegge en hurtigrute herfra. Det lykkedes forsåvidt, men begynnelsen blev gjort med et altfor tarvelig skib. Han tilla utviklingen av hurtigrutene den største betydning også

Maleri av Hjørdis Landmark i Bergens Handelsforening.

Johan Ernst Mowinckel.

for Bergens handelsinteresser, og da man i Bergen dengang kun hadde Bergens Børs- & Handelskomite som vokter for de kommersielle interesser, fant han, at selv om denne komite gjorde et utmerket arbeide, blev det ikke noget resultat av overveielse fra en *større* mengde forretningsfolk. Han anså det også for meget uheldig, og i lengden uholdbart, at Norges neststørste bys handelsstand stod utenfor Den Norske Handelsstands Fellesforening, som allerede hadde hatt flere store generalmøter, og tok derfor sammen med 3 andre kjøbmenn i Bergen, Oluf Bjørneseth, G. C. Rieber og Joh. R. Rogge, initiativet til innbydelse av dannelse av en *Bergens Handelsforening*.

Det blev en meget bra tilslutning. Foreningen konstituertes i april 1895 og innmeldtes i Fellesforeningen. Dens første styre bestod av konsul Joh. Ameln (formann), kjøbmann Herman Friele, konsul B. Knudtzon, skipsreder Chr. Michelsen og J. E. Mowinckel (viseformann). Endel år senere var J. E. Mowinckel formann i flere perioder. Den 1ste mai 1914 gav foreningen en bankett i Den gode Hensigt til ære for ham, og den 27. oktober 1927 utnevntes han ved en bankett som æresmedlem av foreningen. Der er senere avsløret et maleri av ham som foreløbig er anbragt i Sekretariatets kontor. J. E. Mowinckel valgtes som delegeret til det første generalmøte i Fellesforeningen efter Bergensforeningens stiftelse, og har senere representert denne i de fleste generalmøter. Han var i flere perioder medlem av Fellesforeningens styre.

Som medlem av formannskapet i 1901 og av den ordinære reguleringskomisjon, innvalgtes han som medlem av den spesialkomite, der nedsattes for å behandle spørsmålet om regulering av det i 1901 brandherjede strøk mellom Muren og Nyalmenningen — den nedre side. Dette bestod av de særegne bergenske pakkboder med hop imellem. Komiteens innstilling gikk ut på den slags bebyggelse med blokker til sjø og hop med gårds plass i midten, som vi nu kjenner fra denne del av byens forretningsstrøk.

Efter krigens utbrudd 1914 blev der nedsatt en kommunal spesialkomite, vesentlig for å søke byen sikret nødvendige tilførsler. J. E. Mowinckel tiltrådte efter anmodning denne komite.

Som alltid sterkt interessert for byens kommunikasjoner blev han innvalgt i en kommunal jernbanekomite av 1918 som skulde „opta arbeidet for en jernbaneforbindelse mellom Bergen og Trondhjem og søke fremmet en hurtig og såvidt mulig allsidig undersøkelse av de jernbaneplaner som er av direkte

interesse for Bergens by". Etter flere års arbeide med undersøkelser, konkluderte komiteen, hvis formann var J. E. Mowinckel, med å innstille til formannskapet at dette sluttet sig til et krav om anlegg av en jernbaneforbindelse fra Torpe i Hallingdal over Valdres til Sjøa i Gudbrandsdalen, for å kunne komme i direkte forbindelse med Dovrebanen herfra og undgå den store omvei om Oslo. Derved vilde innspares i reiselengde ca 300 km. og muliggjøres å nå Trondhjem fra Bergen på 16 à 17 timer. Ved gjennomført elektrisk drift formentlig på 15 timer, mot nu minst ca. 26 timer, og reisen vilde blitt meget billigere. Formannskapet og Bergens Handelskammer sluttet sig til komiteens innstilling, men ved behandling i stortingets jernbanekomite nådde desverre ikke projektet å bli opført på jernbaneplanen av 1923. Forbindelsen Bergen—Trondhjem via Hallingdal og Valdres vil forhåpentlig komme med tiden, men kanskje for sent til å avbøte skaden for Bergens interesser, ved at disse desto tidligere blir i stand til å tilgodegjøre sig Nordlandsbanen på den mest effektive måte. For Bergensbanen vilde traceen Torpe—Sjøa få en overordentlig stor betydning som en *stambaneforbindelse*.

J. E. Mowinckel tok initiativet til dannelse av Colonialgrossisternes Forening i Bergen, senere sammen med generalkonsul Joh. Johannson, Kristiania, til Colonialgrossisternes Landsforening — av hvilken han er æresmedlem. Enn videre til Kreditorforeningen i Bergen.

Thorolf Beyer Mowinckel

født 1884 — gift med Jenny Modesta Fasmer — var en kort tid efter endt skolegang på Hambros skole på farens kontor, derefter en tid i England, kom atter på kontoret og reiste så til Leipzig, hvor han gikk på handelsskole. Han fikk senere plass i en forretning i Hamburg med anledning til også å arbeide i kaffebrenneri. Fra 1904 kom han påny til farens kontor, blev et par år efter prokurist, og da firmaet i 1912 gikk over til aktieselskap medlem av dettes styre.

Han var i 1917—19 medlem av Bergens formannskap. Han har deltatt meget i arbeidet i organisasjoner av betydning for hans branches og firmas interesser. Han har flere ganger vært formann i Colonialgrossisternes Forening i Bergen, og er formann i Melgrossisternes Forening siden dennes stiftelse, likeså av styret for disse foreningers landsforeninger. Han er f. t. viceformann i

Thorolf Beyer Mowinckel.

Birger Edward Mowinckel.

Ragnar Blydt Mowinckel.

Norges Grossistforbund, varamann i styret for Norges Handelsstands Forbund, viceformann i styret for Norges Kreditorforbund og av styret for Kreditorforeningen i Bergen. — Som representant for Import-garantikontoret for næringsmidler, reiste han i 1918 til New York for å kjøpe og overta de kolonial- og fetevarer som ifølge forhandling mellom de allierte og Norges lands brancheforeninger ved den bekjente Nansenkommisjon var tildelt vårt land.

Birger Edward Mowinckel

født 28. februar 1890 — gift med Anna Hovland — besøkte etter middelskolen på Hambros skole Bergens Handelsgymnasium. Han opholdt sig derefter en tid i Hamburg, reiste senere til New York hvor han arbeidet hos et større firma i kolonialbranchen; dessuten i et kaffebrenneri. Han kom så på farens kontor og blev i 1915 optatt som medlem av styret. Han har i fortrinsvis grad viet artiklene kaffe, te og frukter sin oppmerksomhet og deltar sideordnet med sin bror Thorolf i den daglige ledelse.

Han var medlem av Bergens Handelsforenings styre fra 1924—30, tildels som viceformann, videre styremedlem av Grossistforeningen for friske frukter og sitter nu som medlem av styret for Den Vestenfjeldske Creditreformforening.

Ragnar Blydt Mowinckel

født 29. januar 1888 — gift med Rikke Giertsen — nuværende eneansvarlige innehaver av *Mowinckels Margarinfabrik*, Karensfryd pr. Bergen, fortsatte etter oppnådd eksamen artium studiet med utdanning til jurist for øie. Han trivdes dog ikke derved, kom hjem og fikk plass på G. C. Riebers kontor. Etter et par år reiste han til Hamburg. — Hans far tok sikte på å få ham utdannet i margarinbranchen for at den av faren drevne Smørfabriken „Loyal“ kunde bli ham til levevei. — Det lyktes å få ham inn i en førsteklases tysk margarinfabrikk og i 1911 begynte han sin virksomhet i „Loyal“. — Ragnar Mowinckel er for nærværende viceformann i Bergens Handelsforenings styre.

FORRETNINGENS OPRINDELSE.

A/S J. E. Mowinckel
fra 1912.

J. E. Mowinckel
fra 1885 til 1912.

Mowinckel & Müller
fra $2/1$ 1882 til $31/12$ 1884.

Mowinckels Margarinfabrik
fra 1927.

A/S Smørfabriken „Loyal“
fra 1912 til 1927.

Smørfabriken Loyal
fra 1909 til 1912.

A/S Smørfabriken „Orion“
fra 1906 til 1909.

Smørfabriken Orion
fra 1901 til 1906.

J. E. Mowinckel avkjøpte sammen med Joh. Albert Müller dennes svigerfar, H. Hansen's kolonialvareforretning en gros og en detail, Strandgaten 23, i 1881 til overtagelse pr. 2. januar 1882. For eiendommen inkl. forretning betaltes kr. 80,000.00. Det var en relativ liten forretning. Den beskjeffiget foruten butikkpersonale kun 1 kontormann. — Den overtokes i en flau periode, men lønnet sig nogenlunde. Fordringene var små.

I 1883 kjøptes pakkbodene nr. 27, Sandviken, for kr. 4,500.00.

Forskjellige forhold medførte at hr. Müller trådte ut 31. desbr. 1884. Under firma J. E. Mowinckel fortsatte denne virksomheten. — Tidene bedret sig og forretningen gikk jevnt og pent fremad. Skattebyrdene var dengang meget rimelige. Der var ingen direkte skatt, en i forhold til nu meget lav skatteprocent til kommunen. Med ett beskjedent forbruk gikk det an å legge sig penge op hvert år og ved den økede kapital å kunne utbygge virksomheten.

I 1888 innkjøptes Henr. Døschers eiendom i Mowinckelgården (også kaldt Døschergården). Denne eiendom omfattet et lite 2 etasjes trehus, en „taske“ (stor bod) og en lang rekke pakkboder til Hopen og Vågen. Tasken ombyg-

gedes endel for å tjene til kaffebrenneri og kryddermølle. Plassen i Strandgaten 23 var blitt for liten. Endel av den nykjøpte eiendom blev foreløbig leiet bort.

Der beskjeftigedes stadig flere folk i forretningen. Kontorene lagdes i 2nen etasje i Strandgaten 23. — Elektrisk belysning opnåddes ved hjelp av en 2 h.

De 3 pakkboder til Vågen.

gassmotor som var installert i kjelleren. Firmaets butikk blev den første i Bergen som oplystes på sådan måte. Lyset var godt, men ikke ideelt. Dog langt behageligere enn gassbelysning, selv efter de i åttierne innførte auerbrennere. —

Til langt ut i åttierne var det skikk at byens detaljister, der kjøpte varer for sitt behov hos grossistene, selv hentet disse. J. E. Mowinckel fant det mere rasjonelt å bringe dem til kjøperne og anskaffet hest og vogn til det bruk. For utenbys salg ansattes reisende. Det varte ikke mange år før resten av Døschers tidligere boder blev helt beslaglagt av firmaet. De undergikk efterhånden en modernisering ved at de enkelte pakkstuer omgjordes til ett stort rum i de 2 øvre etasjer. I nittiårene optokes også mel som en gros artikkel. Detaljforretningen blev avhendet.

I 1898 besluttedes å ombygge ovennevnte „Taske“ og lille trehus til en stor 4-etasjes murbygning beregnet på å huse et moderne kaffebrenneri og kryddermølle i 1ste og 2nen etasje, firmaets kontorer i 3dje. Den 4de etasje blev reservert til senere anvendelse. — Denne samt loftet blev sluttelig anvendt for bortleie til Smørfabriken Orion med firmaets tidligere selger Kr. Talle og J. E. Mowinckel som innehavere. Den blev drevet et par år, men ikke til tilfredshet. Den solgtes til et aktieselskap „Orion“ som heller ikke prospererte.

Så blev virksomheten i 1899 fortsatt for J. E. Mowinckel's regning under navn av Smørfabriken Loyal. Det gikk noget bedre, men langt fra flott. I 1912 omdannedes Loyal til *Aktieselskapet Smørfabriken „Loyal“*.

Fabrikken holdt tilhuse i Mowinckelgården inntil branden i 1916 ødela huset. — Det er denne virksomhet som nu under navn av *Mowinckels Margarin-fabrik* i den store bygning på Karensfryd på Damsgård har utviklet sig til den betydelige og velrenomerte industri, som omsetter sine produkter over hele landet. — J. E. Mowinckel er nu kun stille associé.

FORRETNINGENS UTVIKLING.

Efter det utbytte som J. E. Mowinckel hadde av sin forretning til hen i 90-årene, kunde han med sit relativt beskjedne privatforbruk så å si stadig øke sin eiende driftskapital samtidig som han tilbakebetalte på velvillighetslånene. I 1902 var disse helt innfridd. Den siste halvdel av 90-årene og de første i det nye århundrede ga meget magert resultat. Det bedret sig endel senere, men nettofortjenesten stod ikke i forhold til rentefri kapital, arbeide og risiko. Kapitaloplegget blev for lite.

Forretningen utvidedes dog stadig eftersom den egne kapital vokste og melforretningen inntok en stedse stigende plass. Firmaets petroleumsforretning blev avviklet efter opprettelse av Vestlandske Petroleumscapagni med import vesentlig i tankskibe.

I 1912 besluttet J. E. Mowinckel å omdanne sin forretning til et aktieselskap med kr. 320,000.00 kapital for A/S J. E. Mowinckel og kr. 80,000.00 kapital for A/S Smørfabrikken Loyal. Dette var allerede 2 helt separerte virksomheter, som herved også i juridisk forstand blev *helt adskilt*. Som disponent for A/S Smørfabrikken Loyal ansattes J. E. Mowinckels næsteldste søn *Ragnar Mowinckel*.

En vesentlig forandring i fortjenesteforholdene innträtte efter krigens utbrudd. Alle priser steg, omsetningen og utbyttet vokste betydelig. Omkostningene var dengang — like til 1918 — forholdsvis rimelige. Det store overskudd gav anledning til en betydelig utvidelse av aktiekapitalen, nemlig for A/S J. E. Mowinckel *i 1915 til 400,000 kr. og i 1917 til 1 million kr.* Smørfabrikken Loyals aktiekapital forhøiedes *1917 til 250,000 kr. og i 1919 til 400,000 kr.* Der utkrevdes mange penge i de år for å drive en stor forretning. Så å si alt måtte betales kontant og verdiene var store. I begge selskaper bestod aksjonærene kun av nærmere familiemedlemmer.

Efter kornmonopolets effektive innførelse fra 1917 og sukkermonopolet i 1918 lå det nær å spørre hvilken næste artikkel staten skulde ta fra oss. Vi var be-

kymret og begynte å se oss om etter en virksomhet som lå helt utenfor næringsmiddelbranchen, ti det var spesielt denne som det rådende parti lot til å ha et „godt“ øie til. Vi havnet ulykkeligvis i jernbranchen, idet vi anla et aducerverk. Dettets historie er for bedrøvelig til å få en bred plass i et jubilæumsskrift. Det skal derfor bare sies at etter endel års drift, nye og kostbare forsøk, likvidertes historien med et tap for de interesserte (alene de nærmeste familiemedlemmer som aksjonærer og långivere) av mange hundrede tusen kroner. Det var et yderst nedslående resultat. Hverken styre eller aksjonærer hadde fått en øres inntekt. Pengene gikk for den langt overveiende del til arbeidsløn.

Under krigstiden steg også kystfraktene, og det blev vanskeligere og vanskeligere å holde konkurransen på Nord-Norge. Det lønnet sig bedre å sende varer fra utlandet direkte til Nord-Norges steder eller via Trondhjem enn via Bergen. Firmaet gikk derfor til opprettelse av lager i Trondhjem med hr. *John Brækstad* som bestyrer for at kunne holde omsetningen der og i Trøndelagen som var oparbeidet ved Brækstad som agent og Jøssund som reisende. Denne avdeling drives nu fra A/S Nygatens eiendom på Baklandet. Den grenser til Nidelven. Den blev innkjøpt av bergensfirmaet og ominnredet for også å tjene som kontor for avdelingen. Jøssund er fremdeles reisende representant i Trøndelagen. Av hensyn til det forandrede forhold med kystfraktene opprettet firmaet diverse kommisjonslagere i Nord-Norge.

Av samme grunn gikk man i 1921 til opprettelse av eget firma i Oslo med vår mangeårige selger J. L. Hjelmeland som disponent. Forholdene medførte at det i 1929 blev sammenslått med det gamle firma Schee & Aas i Oslo til *Schee Aas & Mowinckel A/S* med H. L. *Smedstad*, Schee & Aas's mangeårige prokurist, som disponent, idet en av det gamle firmas tidligere innehavere, Oscar Jahnsen, var blitt utnevnt til korndirektør. Firmaets aksjekapital blev satt til 250,000 kr. Firmaet har oparbeidet sig en forholdsvis stor omsetning. I styret sitter Th. Mowinckel og H. L. Smedstad med Birger Mowinckel og Arvid Jahnsen som varamenn. Virksomheten omfatter kolonial, mel og fodervarer samt gjødningsstoffer.

Verdenskrigen og den store brand i 1916, hvorom mere nedenfor, bragte dog også mange vanskeligheter med sig.

I 1920 merkedes det begynnende tilbakeslag og i 1921 var nedgangen i full

fast. Årene til 1923 bragte mange skuffelser for firmaet. 1924 blev på grunn av kronens voldsomme depreciering et gunstig år, hvad fortjenesten angikk. Prisene steg svært, men efter opgang følger nedgang som også kom i årene til og med 1930. Omkostningene holdt sig for høi og bruttofortjenesten sank. Forholdet blev meget ugunstig og utbyttet stod på langt nær i samklang med arbeide, kapital og risiko. Man håpet på et vendepunkt i 1931, men istedet inntrådte en depression over den hele verden, som man ikke har sett make til. Storbritannien opgav gullstandarden — det løste pundet fra gullet. — Norge,

John Brækstad.

H. L. Smedstad.

Danmark og Sverige fulgte med, og kursene i alle disse land blev sterkt svekket likeoverfor de land, som holdt gullstandarden oppe. Det blev sluttelig meget vanskelig å skaffe fremmed valuta, især på „gulllandene“, og vanskelig blev det å disponere. Kjøpte man på 3 måneders kreditt kunde man ikke vite efter hvilken kurs man vilde ha å betale varene, ti kjøp av fremmed valuta på levering om 2 a 3 måneder var utelukket. Man blev nødt til å kjøpe pr. kontant og for straks levering, selv om man ikke hadde bruk for varene med en gang. Dette innebar også en betydelig risiko. Det verste var dog at mange varepartier, som man hadde fått inn tidligere og solgt mesteparten av, måtte betales efter kurser som lå langt over dem man hadde kalkulert med

for salget. Året 1931 har dog heldigvis bragt adskillig konjunkturførtjeneste i branchen, hvorfor resultatet av driften tør vise sig relativt gunstig.

Mowinckels Margarinfabrik har hatt en stedse stigende omsetning og er nu nådd op til å bli den største private margarinfabrikk på disse kanter. Den har fått et godt navn for sine produkter.

EIENDOMSFORHOLD.

Forretningen begynte som foran nevnt i Strandgaten 23 hvortil hørte et lite parti endeboder i Hvelvingsgården. Senere innkjøptes Henrich Døschers boder med taske og våningshus i Mowinckelgården. Tasken og våningshuset

Kirkegaten 6 b

blev revet i 1900 og en 4-etasjes murbygning opført. I 1912 kjøptes Mowinckelgården nr. 4 likeoverfor nysnevnte Døschers boder, samt Hvelvingsgården 1, 3 og 5 etter Jac. Meyer W. S. Hermed fikk firmaet 3 sammenhengende partier boder med stor sjølinje. Alt dette strøk med i brannen 1916. På den tid leides dessuten pakkhusrum i C. Sundtsgate. Det kom vel med da. Å tenke på å få fatt i et stort nok parti

lagerboder dengang var uten nytte når det skulde være centralt beliggende. Som en foreløbig avhjelp innkjøptes et pakkhus i ytre Sandviken samt en eiendom i Skutevikens Tvergate, brukbart til lager, anlegg av kaffebrenneri og kryddermølle. Denne eiendom tjener ennu dertil, men bodene i ytre Sandviken blev solgt, da firmaet sammen med A/S Smørfabrikken Loyal i 1917 kjøpte Stavanger Sardin Comp.'s store, nyopførte betongbygning på Karensfryd i Laksevåg. Her installerte smørfabrikken sig i 1. og 2. etasje, og A/S J. E. Mowinckel hadde sitt hovedlager i 3. og en del av 1. etasje. Senere anlagdes her en maismølle. A/S J. E. Mowinckels interesser i denne store eiendom blev i 1929 solgt til Mowinckels Margarinfabrik.

Vanskeligheten ved å få passende eiendom i Bergen til Vågen med tilkomst land- og sjøverts, foranlediget firmaet til å se sig om efter en eiendom i Oslo med tanke på å legge sin hovedforretning inn der. Da man fant en tjenlig eiendom i Kirkegaten 6 b, tilhørende P. Meidell, blev denne innkjøpt. Kontor og lager for den virksomhet som firmaet drev dengang i Oslo gjennom kommisjonær, lagdes dit, men den vesentligste del blev bortleiet. Eiendommens skattetakst er nu kr. 580 000.—. I 1930 innstallertes der kaffebrenneri for Schee, Aas & Mowinckel A/S.

A/S J. E. Mowinckel fant omsider i 1917 pakkbodrum til Vågen i Bjørsvigs Melforretnings eiendom og har senere leiet en stor del av denne.

Kontoret for A/S J. E. Mowinckel har siden 1920 vært i 4. etasje i Nordenfjeldskes nybygning i Slotsgaten, men det har vært meget ubekvemt og kostbart å ha virksomheten fordelt på fire forskjellige steder. Firmaet var på vakt efter en høvelig eiendom, men

Firmaets eiendom i Trondheim.

først da Joh. Thesen & Co.'s store pakkboder (av tre) samt kontorbygningen på Petanebryggen blev tilsalgs optokes underhandling. Pakkbodene var imidlertid av tre og uhensiktsmessig opdelt i en hel del smårum — ganske uskikket for en rasjonell drift. Firmaet var klar over at skulde det kjøpe denne eiendom måtte ialfall det store pakkhus rives og et betonghus opføres. Man enedes om kjøpet efter at A/S J. E. Mowinckel hadde ordnet det med overdragelse av sine interesser på Karensfryd til Mowinckels Margarinfabrik. Desverre viste det sig at stenfundamentet var for svakt til å tåle en svær betongbygning. Det måtte i vesentlig grad forsterkes, hvad der kostet adskillig og forsinket opbygningen. Senere stod bygget i ca. 4 måneder på grunn av den store arbeidskonflikt. Det beregnes å være ferdig til april 1932.

Nybygget blir på 6 etasjer med et stort opbygg på toppen. Øverst kaffe-
brenneri og kryddermølle. I 5. etasje pakningsrum og anbrekslager m. m. I
4., 2. og 1. lager, 3. etasje kontor. Bygningens grunnareal er ca. 430 m².
De i handelen medfølgende trepakkboder, Konowgården 4, areal 300 m²,
ligger umiddelbart op til nybygget. Petanebryggen 1, gammelt, ærverdig
stenhus, og Konowgården 2 er restaurert og bortleiet. Et par mindreverdige
trebygninger er nedrevet.

VERDENSKRIGEN

bragte forstyrrelse inn i forretningslivet. Staten mente å måtte gjennomføre forskjellige restriksjoner. Den innførte varer gjennom en provianteringskommisjon, delegerte omsetningsrett til kommunale provianteringsråd og innførte maksimalpriser gjennom en prisreguleringsinstitusjon. Stortinget vedtok i 1915 et forslag om enerett for staten til import av korn og mel. Dette iverksattes dog først fra 1917 ved det da etablerte kornmonopol, som varte til 30. juni 1927, for atter å innføres fra 1. juli 1929. En del år var også sukker gjenstand for statsmonopol. Dette ophevedes i 1922. —

Der kunde være meget å si om statsstyret i disse krigsår og senere, men det vil føre for langt. Forholdene var vanskelig å styre under, men der blev unødig grepet inn på mange områder i næringslivet. Det blev for meget av „regjering“ i næringslivet og for lite av forretningsvet i regjering. Resultatet blev svære tap for landet og øket gjeld.

Kursen på £ var i 1914 febr.-mars	18.18,	i desbr.	19.40.
	1915 lavest	16.75	i desbr.
	1916 —	15.30	i mai.
	1917 —	12.90	i novbr.
steg så fremover til	1924 —	29.70	i jan., høiest 32.60 i febr.
falt derefter til	1926 —	18.80	i novbr.

Dollarkursen var nede i 2.79 i novbr. 1917
og oppe i 7.61 i febr. 1924
for å noteres i 3.87 $\frac{1}{2}$ i novbr. 1926.

Det var såre vanskelige forhold også for forretningsfolk.

Under de „gode tider“ fra 1915—1920 blev der utlignet en svær skatt på den såkalte konjunkturgevinst. Den innbragte således i 1919—20 239 mill. kroner. Den ordinære inntektsskatt til staten gikk op i et lignende beløp. Disse svære skatter reduserte reservene meget, og mange hadde ikke nok å stå imot med da de slette tider satte inn.

Risikoen blev stor både på land og sjø, især på sjøen efter torpederingen begynte. Det blev nødvendig å assurere sig mot tap ved forlis på grunn av krigsfaren ved minesprengning og torpedering. Det lot sig gjøre med opgave av vedkommende skibs navn, men da telegramtjenesten ikke blev helt å stole på, hendte det at store varepartier blev avsendt og telegram derom ekspedert med opgave over skibsnavnet, uten at telegrammet kom frem. Således fikk A/S J. E. Mowinckel en morgen beskjed om at der var ankommet et dampskib med varer til samme for 70 à 80,000.00 kr., som ikke var assurert *fordi* telegrammet om avsendelsen ikke var nådd frem. Senere hen, da assuranceselskapet „Varekrig“ blev startet kunde man dekke forsikring uten å opgi skibsnavnet. Premiene var tildels meget høje. Den høieste som erindres nu dette skrives, var 20 % i engelsk Lloyd for varer fra Buenos Ayres hertil, men verdien av dette skibs ladning var så stor at de norske selskaper ikke kunde ta alt og U-båtkrigen var dengang usedvanlig heftig. —

Der startedes mange industrielle aktieselskaper under krigsperioden. Det er et forsvinnende antall av disse, som ikke har måttet likvidere med tap av den hele aktiekapital og mere til. Hundre tusener av aktiebrev til samlet svære beløp er blitt demolert som uten verdi. De eneste som tjente på anlegg og drift var de ved samme beskjeftigede arbeidere og funksjonærer.

BRANDEN 1916.

Da den store brand inntraff 15. januar 1916 om ettermiddagen under en kraftig nordveststorm, hadde såvel A/S J. E. Mowinckel som A/S Smørfabriken Loyal sine kontorer i det nybyggede Strandgaten 23. Da branden antok uhyggelig store dimensjoner søktes endel varer reddet i skuter fra firmaets nedenfor liggende pakkboder. Det hadde, som foran anført, mange store eiendommer i strøket. De i C. Sundtsgate leiede pakkhusrum blev til megen nytte, idet disse lå utenfor det herjede strøk. Brandvesenet varslet på firmaets kontor om at nu måtte dette forlates da faren for antendelse var nær. Av forsiktighetshensyn var firmaets jernskaper tømt og innholdet bragt over til ildfast rum hos fabrikkeier Martens på den annen side av Vågen. Ett skaprum blev dog glemt. Bygningen som var av mur og med armerte betonggulv sank i grus. Gulvene knustes og jernskapene falt ned. Alt som var i bygningen brente eller forkulledes, også alt i kjellerne, som vi anså „ildsikre“. Heten var så enorm at murene sprengtes. Innholdet av det glemte skaprum var forkullet.

Som bekjent blev hele bebyggelsen fra Muren innover til Torvet og opover

til Engen luenes rov, men ikke nok dermed. Også bygningene på den sydlige del av Torvalmenningen antendtes like fra Småstrandgaten til parkanlegget ved Ole Bulls statue og ødelagdes. Videre kvartalet på søndre side av Christiesgate vestenfor brandstasjonen ned til Lungegårdsvannet. Stor var frykten for at den permanente utstillingsbygning og Nygårdsbebyggelsen skulde stryke med, men da vinden gikk mere vestlig redusertes faren. Det tok dog fyr av nedfallende brander et par steder på Nygårdshalvøen. Først ut på morgensiden var branden helt begrenset, men da var også en meget vesentlig del av byens centrum, og kanskje den mest karakteristiske, lagt i grus. Store verdier gikk tapt, mange familier blev hjemløse og en mengde bedrifter stod husvill. Det var sandelig alt annet enn hyggelige forhold. For både A/S J. E. Mowinckel som for A/S Loyals vedkommende gjaldt det å finne lokaler for sin drift. Det lykkedes ved velvillig imøtekommenhet av Bergens Ynglingeforening å få leiet dennes store festsal i dens eiendom på Nedre Korskirkealmenning til kontor for begge firmaer. Den blev avdelt i åpne rum og gjort såvidt mulig anvendelig, men der var såre høit under loftet og vanskelig å holde varmt. Til neste års høst fikk A/S J. E. Mowinckel leie 2nen etasje (2 familiebekvemmeligheter) i Jespersens hus på Øvregaten. (A/S Loyal fikk sitt kontor i samme hus). A/S J. E. Mowinckel blev boende her til 1920, derefter overflyttedes til N. F. D. S. nybygning 4de etasje, hvor det ennu har sine kontorer. Til foreløbig avhjelp leiedes et mindre trepakkhus til Vågen. Videre innkjøptes et parti boder i Sandviken (de tidligere eiende var solgt), og for å huse den industrielle bedrift innkjøptes Skutevikens Tvergate 3, hvor kaffebrenneri, kryddermølle, anbrekkslager og pakningsrum innrededes. Denne eiendom avga også plass til et større lager, samt til hestestall og vognremisse.

A/S Smørfabrikken Loyal fikk leie en primitiv fabrikkbygning ved Storemøllen (den samme hvor Bergens første margarinfabrikk blev drevet av Emil Petersen). Her blev den under vanskelige forhold til den flyttet inn i den i fellesskap med A/S J. E. Mowinckel innkjøpte eiendom på Karensfryd (Damsgård).

Den samlede assuranceskade for A/S J. E. Mowinckel utgjorde ca. 800,000 kr. og for A/S Smørfabrikken Loyal ca. 150,000. kr.

Efter den store brand var det naturlig at spørsmålet om regulering tok tid, men at dette for byen så viktige strøk ved myndighetenes befatning med re-

guleringen og de dermed følgende mange spørsmål skulde ta så lang tid at der vilde hengå 6—7 år før den første større nybygning kunde reises, hadde man dog ikke ansett sannsynlig. Byen gikk til ekspropriasjon av alle brandherjede grunnarealer, fikk en særskilt lov vedtatt av stortinget, hvorefter de brandlidte grunneiere måtte finne sig i ved en spesielt opnevnt skjønnskommisjon å få de enkelte grunnarealer fastsatt i verdi. Skjønnen kunde ikke appelleres. Videre hjemlet samme lov byen rett til å påtvinge de brandlidte grunneiere nyregulert tomt av cirka samme størrelse, forsåvidt den av kommisjonen ansåes like god og bekvem, selv om den ikke lå akkurat på samme sted som den eksproprierte. Og for denne nye tomt måtte så grunneieren betale den pris som kommisjonen fastsatte — uten adgang til appel.

Da A/S J. E. Mowinckels eiendommer måtte betraktes som en enhet og den langt overveiende del lå til sjøen, var det givet at i det øieblikk beslutningen om kai til Vågen var fattet, kunde der ikke anvises firmaet like god og bekvem tomt. Byen måtte derfor utbetale firmaet grunnerstatningen og ulempeerstatningen. En vesentlig del herav fikk byen igjen i form av skatt, idet såvel „fortjenesten“ på selve grunnarealene pluss brandkasseerstatningen for husene og hele ulempeerstatningen blev ansett skattepliktig som inntekt. Der gjordes ingen forskjell på om en eiendom avhendes frivillig eller tvungen, og det kom heller ikke i betraktning at grunnlaget for en sådan ekspropriasjonsverdi er at der skal ydes stor nok erstatning til at eieren kan få en lignende eiendom igjen for ekspropriasjonssummen. Heller ikke blev der tatt hensyn til at ulempeerstatningen var fastsatt som en kapitalisering av de økede årlige merutgifter som eieren måtte regne med ved å bli tvunget til å måtte nøie sig med langt mindre bekvemt og fjerntliggende lagersted for sin forretning. Det blev til prosess like til høiesterett, der gav byens ligningsvesen medhold. *Skattebeløpet* androg til ca. 180 000 kroner.

FORRETNINGSPERSONALET.

Da J. E. Mowinckel overtok H. Hansens forretning 2. januar 1882, gikk Albert S. Steen, den gang butikkfullmektig, over til det nye firma. Han hadde vært hos H. Hansen i mange år. Da han i 1929 trakk sig tilbake, var han 80 år gammel. Han var da fullmektig for anbrenksavdelingen. Hr. Steen var i høieste grad en samvittighetsfull og interessert medarbeider. For sitt lange og tro virke blev han tilkjent Kongens fortjenstmedalje. Hans hustru, Noline Halvorsen, var i mange år ansatt i firmaets detaljforretning. — Også hr. Hansens eneste kontormann og bokholder, Bernt Sivertsen, fulgte med over. Med avbrytelse av et par år var han beskjeftiget i firmaet like til sin død i 1929, vesentlig som bokholder, men i de senere år også som revisor.

Den første ny ansatte kontorist var hr. Hans Claussen, innehaveren av det bekjente firma i Bergen av samme navn.

Blandt mange andre som var på firmaets kontor, nevnes her d'herrer Harald Mowinckel, Einar Beyer, Joachim Pengel, Henr. Magnus C. S., Bjarne Askevold, Viggo Behrens, Olaf Gjesdal, John Rosenlund og Odin Thorsen, som alle senere hen blev ledende forretningsmenn i stor virksomhet.

Kontorchef Erling Petersen

Innen det nuværende personale må først nevnes firmaets nuværende kontorchef og prokurist *Erling Petersen*, som begynte i året 1902. Hr. Petersen deltar med liv og sjel i forretningen. Han forestår innkjøpet av diverse artikler og leder omsetningen på det bergenske opland og i Møre. Samarbeidet mellom ham og chefene har til enhver tid vært udelt behagelig. Også han fant sin hustru innen forretningens vegger, nemlig i Else Tvedt, som var en sjelden flink stenograf.

Videre nevnes: Peder Johannesen, ansatt

1888. I mange år og fremdeles, firmaets kasserer. Blomhoff Olsen, ansatt 1891, fungerte i adskillige år som hovedbokholder. Siden 1912 som hovedrevisor. Nicolay Nielsen, ansatt 1895, har vært intendant og ført opsyn med alle assuranser. Bottolf Sandnæs, ansatt 1911, oprindelig ekspeditør, senere firmaets avdelingschef og reisende på Nord-Norge. Sandnæs har også inspeksjonen av kommisjonslagrene under sig.

I de siste decenni er ansatt og fremdeles tjenstgjørende:

Einar Nordrehaug, ansatt 1910, ekspeditør utgående, Gustav Gideonsen, 1917, kontokontrollør, J. P. Dvergedal, 1919, ekspeditør inngående, Einar Evensen, 1919, assistent, Torleif Johansen, 1925, hovedbokholder, Aimar Olsen, 1922, assistent, Sverre Hagelien, 1929, innenbys ekspeditør, fru Thorildsen, 1925, assistent, Olav Løkeland, 1929, revisor Sigurd Sletten, 1929, assistent, Frk. S. Michelsen, 1929, assistent, Frk. E. Riisnes, 1930, assistent, Frk. E. Myklebust, 1927, assistent, Frk. K. Thorsen, 1930, assistent, samt stenografdamene: Frk. A. Jellestad, A. Larsen og I. Smith Jahnsen. Videre: Assistentene Karl Karlsen, 1930, og A. Larsen, 1931, samt løperbudene A. Johnsen og V. Thowsen.

Som vaktmester og kontorbud har S.T.Tharaldsen vært ansatt siden 1919.

Foruten Bottolf Sandnæs, beskjeftiges som reisende:

Laur. Myklebust, ansatt 1922, Bernt Drageset, 1921, Otto Eskildsen, 1905, og dessuten Knut Føleide, 1912.

Som byselgere fungerer Magnus Monsen, ansatt 1917, John H. Sandvold, 1928, Alf Madsen, 1923.

På lageret har Rasmus Sandnes, ansatt 1907, ført scepteret som gesell efter i flere år å ha vært beskjeftiget hos firmaet som lagerarbeider. Rasmus Sandnes har vist en sjelden evne til, under de meget vanskelige lagerforhold og de ofte inntredende store varetilførsler og forsendelser, å greie brasene. Der skal dernest nevnes Olaf Johannesen, ansatt 1900, som i mange år har ført firmaets bukserbåt. Som faste lagerarbeidere nevnes undergesell M. Fosse, 1919, P.Søgnen, 1911, J. Hundven, 1920, H. H. Kjeilegavlen, chauffør, 1921, A. K. Andersen, 1914, Bernh. Olsen, 1913 og chauffør Larsen, 1916. Som chauffør og lagerarbeider virker også Nils Fardal, hvis hovedpost dog er chauffør for firmaets personbil.

På anbrekslageret og i kaffebrenneriet har i mange år Jens Vedøe, ansatt

1913, virket som formann i kaffebrenneriet, og har, efter Steens avgang, overopsyn med anbrekslageret. Nu beskjeftiges: Ingv. Haugstvedt, ansatt 1919, som formann på anbrekslageret, og ved siden av ham Reidar Johannesen, 1926, og Hans Monsen, 1924.

I brenneriet og råkaffeavdelingen:

Ingvald Gullachsen, ansatt 1904, Hans Olsen, 1899, Fredrik Friksen, 1928, Magnus Vabø, 1929.

Som pakkersker, frøknerne Ivarda Pedersen, 1901, Anna Olsen, Lorentze Pedersen, Sofie Bjørndal, 1916, og Klara Andersen.

Ved *Trondhjemsavdelingen* fungerer som bestyrer hr. John Brækstad. Avdelingen har lager og kontor i A/S Nygaten 30's trepakhus på Baklandet. Det ligger like ved elven og tilhører A/S J. E. Mowinckel i Bergen som hovedaksjonær. Avdelingen beskjeftiger egen reisende i de trønderske fylker, samt byselger, kontorbetjening og lagerfolk.

Der har aldri vært streik i firmaet. Den lange tid så mange av funksjonærer og arbeidere har vært i stilling hos firmaet tør trygt tas som et bevis for et gjensidig godt og forståelsesfullt forhold, hvad der for Senior, som nu kan feire sitt 50-års jubileum som arbeidsgiver, er til særlig glede.

Firmaet har for en del år siden innført moderne maskinbokholderi, som til enhver tid gir grei oversikt og i høi grad tjener til hurtig statusoppgjør.

